

PROF. DR.

AHMET ŞİMŞİRGİL

KAYI^{-VI}

OSMANLI TARİHİ

İMPARATORLUĞUN
ZİRVESİ VE
DÖNÜŞ



KAYI VI
İMPARATORLUĞUN ZİRVESİ VE DÖNÜŞ
I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, İbrahim, IV. Mehmed
Ahmet Şimşirgil

TİMAŞ YAYINLARI | 3677
Osmanlı Tarihi Dizisi | 96

PROJE EDITÖRÜ
Adem Koçal

EDITÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Ekim 2014, İstanbul

10. BASKI
Kasım 2018, İstanbul



TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Çınar Matbaacılık
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. No:34
Bağcılar / İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 12683

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	11
ÖNSÖZ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MUSTAFA HAN/BİRİNCİ SALTANATI.....	15
ŞEHZADELİĞİ VE CÜLUSU	16
DOKSAN ALTI GÜNLÜK PADİŞAHLIK!	17

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. OSMAN HAN.....	21
POL-İ ŞİKESTE SAVAŞI VE SULH	23
LEHİSTAN ÜZERİNE HAREKET	25
HOTİN SAVAŞI.....	28
OSMANLI-LEHİSTAN SULHU	31
ISLAHAT DÜŞÜNCESİ.....	33
HAC KARARI VE GELİŞMELER	36
İSYAN BAŞLIYOR.....	38
SULTAN MUSTAFA'YI İSTERİZ!	40
NEDİR BU ETTİĞİNİZ CEFA!	42
ACI AKİBET	44
SULTAN OSMAN HAN'A MERSİYE.....	46
ŞAHSİYETİ	47
FÂRİSİ	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MUSTAFA HAN/İKİNCİ SALTANATI.....	55
ŞEHZADELERİ ÖLDÜRME GİRİŞİMİ.....	56
O PADİŞAH SİZE EMANETTİ!.....	57
FİTNE ÇIKARMANIN SONU.....	60
MECNUNUN İMAMETİ CAİZ DEĞİLDİR!.....	62
ŞAHSİYETİ.....	63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN IV. MURAD HAN.....	67
SULTAN MURAD-I RÂBİ' OLDU PADİŞAH.....	68
ABAZA MEHMED PAŞA İSYANI.....	70
BAĞDAD VE BEKİR SUBAŞI.....	72
AĞA GİREN KUŞ!.....	74
BAĞDAD'IN DÜŞMESİ.....	77
ABAZA'YA İLK DARBE.....	80
ALDI ETRAFI ADÜV!.....	82
SENDE ASKER YOK MUDUR?.....	85
PADİŞAHIMIN FERMANI BUDUR Kİ!.....	86
GİDENE KALE VERİLMEZ!.....	88
ABAZA'NIN İKİNCİ İSYANI.....	90
BU GELEN ASKERDEN KURTULUŞ YOKTUR!.....	92
AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ.....	94
HÜSREV PAŞA'NIN İRAN SEFERİ.....	97
SİPAHİ ZORBALARI.....	100
HAFIZ AHMED PAŞA'NIN ŞEHİT EDİLİŞİ.....	102
HÜSREV PAŞA'NIN KATLİ.....	104
BİZE KEFİL GÖSTER!.....	107
GEL BERU TOPAL ZORBA BAŞI!.....	110
SÖZÜNÜZDE SADIK İSENİZ!.....	112

ÇARE KILIÇTAN İBARETTİR!	114
ZORBALARLA MÜCADELE	117
YANGIN VE TÜTÜN YASAĞI	121
MURAD HAN BURSA'DA.....	123
REVAN SEFERİ	125
REVAN'IN FETHİ.....	127
BELİNDE HAZRETİ ÖMER KILICI!	129
FETH EYLEDİM BAĞDAD ŞEHRİN!.....	133
KASR-I ŞİRİN ANTLAŞMASI.....	136
O KEREM IRMAĞI SERAP OLDU!	138
ŞAHSİYETİ	140
HER GECE BİR BAŞKA SOHBET	143
MURADÎ.....	146
ELVEDA!.....	147

BEŞİNCİ BÖLÜM

İBRAHİM HAN	149
YETİŞMESİ VE TAHTA ÇIKMASI.....	150
AZAK SEFERİ	151
BİR NURDUR GELDİ!	153
NASUH PAŞAZADE MESELESİ.....	153
FİTNE ATEŞİNİ YENİDEN ALEVLENDİRMİYİN!.....	155
SÜMBÜL AĞA HADİSESİ VE GİRİT	158
BÜYÜK HAREKÂT.....	161
HANYA'NIN FETHİ.....	164
NE YABANE SÖZLER EDERSİN?	168
RESMO'NUN FETHİ	170
ÖLÜMÜNE MÜCADELE	173
İÇ KARIŞIKLIK	176
İBRAHİM HAN'IN HAL'İ.....	177

ŞEHİT EDİLMESİ	179
ŞAHSİYETİ	181
BEN DE PADİŞAHIM!.....	182
DELİ MİYDİ?	183

ALTINCI BÖLÜM

IV. MEHMED HAN.....	187
CÜLUS VE CÜLUS BAŞIŞI MESELESİ	188
SİPAHİ-YENİÇERİ SAVAŞI	189
GÖREYİM NİCE HİZMET EDERSİN	191
CİHAN AVUCUNUZDADIR!	193
ZULME RIZAM YOKTUR!	195
SANA VEZARETİ KİM VERDİ?	197
UZUN GECE VE ACI SON	199
VALİDENİN VÂRİSİ Mİ OLDUN?	201
VALİDE-İ ŞEHİDE: MAHPEYKER KÖSEM SULTAN.....	204
TARHUNCU AHMED PAŞA.....	211
SADARET ATEŞTEN GÖMLEK OLDU!	212
ÇINAR VAKASI.....	214
KARIŞIKLIKLARIN DEVAMI.....	216
KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA	218
MAKSAT DOSTLUĞUNUZU TECRÜBEDİR!	220
NİCE BİLİRSEN ÖYLE EYLE!	223
KADIZADELİLER.....	225
ŞİMDİLİK KANAAT ET!	230
VENEDİKLİLERLE SAVAŞ	232
BOZCAADA'NIN ZAPTI.....	235
KARA HASANOĞLU	236
DELİ HÜSEYİN PAŞA.....	239
ERDEL MESELESİ.....	242

KÖPRÜLÜ'NÜN VEFATI	244
SEN Kİ VEZİRİAZAMSIN!.....	246
EY BENİM KARINDAŞLARIM!.....	249
EN SAĞLAM SULH!	252
CİĞERDELEN SAVAŞI	253
UYVAR KUŞATMA ALTINDA	255
GAZİ VEZİR FETHELEDİ UYVAR'I.....	259
NAN VE NİMETİM HELAL OLSUN!.....	261
FETİHLERİN DEVAMI	263
SENGOTAR SAVAŞI VE VASVAR ANLAŞMASI.....	266
YENİ CAMİİ'NİN AÇILMASI.....	268
GİRİT'TE BÜYÜK MÜCADELE	270
BURAYA BEZİRGÂNLIĞA GELMEDİK!.....	273
YENİ HEDEF: KAMANİÇE!	276
FETİH.....	278
LEHİSTAN PANİK İÇİNDE!.....	281
LEHİSTAN'A İKİNCİ SEFER.....	283
VEZİR-İ NAMDÂR.....	285
İLK MOSKOF SEFERİ	287
ÇEHRİN'İN FETHİ	289
ORTA MACARİSTAN MESELESİ	292
MURADIM VİYANA'DIR!	294
ÖNCEDEN BİLDİRSEYDİ RIZA VERMEZDİM!	297
VİYANA MUHASARASI.....	299
BÜYÜK İHANET	302
BOZGUN	303
ESTERGON KALESİ SUBAŞI HİSAR!	305
BİR HOŞ USULÜYLE TAKIN!	307
AVUSTURYALILARIN İLERİ HAREKETLERİ.....	310
KALE KULLARIMA, KULLARIM ALLAH'A EMANETTİR!	311

SELİM GİRAY VE JAN SOBİESKI	315
UYVAR'IN KAYBI.....	317
OSMANLI'YA KARŞI ÜÇÜNCÜ CEPHE: VENEDİK.....	319
MORA'DA DURUM.....	321
BUDİN'DE BÜYÜK MÜCADELE	323
AH NAZLI BUDİN!	325
PADİŞAHI AZLE GİDEN YOL!	326
FİİLİNİZİ DEĞİŞTİRİN!	328
IV. MEHMED HAN'IN AZLİ!	331
ŞAHSİYETİ	335
DİPNOTLAR.....	340
BİBLİYOGRAFYA	349
İNDEKS	351

ÖNSÖZ

17. asrın son yirmi yılına girildiğinde Osmanlı Devleti gücünün ve kudretinin zirvesinde, dünya siyasetinde etkin bir şekilde hükümünü icra ediyordu. Dünyada yenemeyecekleri bir devlet yoktu. Bu yüzyılda İran ve Avusturya ordularına karşı serdarlar seviyesinde mücadele veriyorlardı. Bazen devlet adamları arasındaki çekişmelerden kaynaklı bozgunlar yaşansa da birlik olduklarında zafer kolayca kazanılıyordu.

Nitekim IV. Murad Han İran üzerine çıktığı iki seferinden birincisinde Revan'ı ikincisinde ise Bağdad'ı fethederken aynı Kanunî Sultan Süleyman döneminde olduğu gibi Safevî güçleri karşısına çıkmaya dahi cesaret edememişti.

Diğer taraftan yine Köprülüler Devri, iç çatışmaları bir tarafa bırakarak birliğini oluşturmuş bir Osmanlı Devleti'nin nasıl bir dünya gücü olduğunu ispatlıyordu.

On beş yılda devlete üç büyük eyalet daha kazandırıldı: Uyvar, Girit ve Kamanıçe...

Girit Savaşı yirmi yılı aşkın süredir devam ediyordu. Kandiye dünyanın en muhkem kalesi haline getirilmişti. Fazıl Ahmed Paşa iki senede kaleyi düşürdü. Bütün Hıristiyan âleminin desteklediği Venedik boyun eğdi.

Ve tarihin dönüm noktası: Viyana...

Viyana'da başarısızlık rakibin gücünden ziyade Osmanlı'nın hatasından meydana geldi. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, divan üyelerini tartışmayla ikna etme yolunu seçmişti. Oysa bu metot mutluluk getirmedi. Zira Divan'daki devlet adamları, bir kez kırılmıştı. Nitekim devlet için hayati bir zamanda kendisini yalnız bırakıverdiler. Viyana bozgunu ile gelecek darbenin bir daha asla telafi edilemeyeceğini elbette bilmiyorlardı.

*Son pişmanlık fayda vermez imiş
Tasası ölünceye kadar gitmez imiş*
Hatalar hataları kovaladı...

Viyana bozgunu sonunda Osmanlı ordusu, grogi durumuna düşmüş boksör gibiydi. On üç sene sürecekt kanlı bir boğuşmanın içinde kaldı. Düşmemek için çırpındı. Ancak rakipleri ona bu fırsatı vermek istemediler. Avusturya-Lehistan ittifakına Venedik ve Rusya da katıldı. Diğer Hıristiyan devletleri de desteklerini esirgemiyordu.

Artık Osmanlı Devleti için bir daha kapanmamak üzere farklı bir dönemin kapıları açılmıştı.

Bu dönem, üstünlüğün kaybedilmemesi için verilecek büyük mücadele yıllarıdır. Bunun ilk beş senesi IV. Mehmed Han zamanındadır ve bu eserin de konusudur. Sonrası ise daha üç padişah zamanında da devam edecektir.

KAYI VI: İmparatorluğun Zirvesi ve Dönüş kitabıyla Osmanlı Devleti'nin serüveni devam ediyor.

O dönemde yaşanan hadiseler günümüze daha fazla ibretlik anekdotlar sunuyor, dersler veriyor, birlik ve beraberliğin olmazsa olmazlarını gösteriyor.

Okuyucularımı *KAYI VI* ile baş başa bırakırken seriyi tamamlamak hususunda dualarını bekliyorum.

KAYI serisini bir marka haline getiren Timaş Yayınları yetkililerine ve Tarih Bölümü Proje Editörü Adem Koçal Bey'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca eseri yayına hazırlayan Zeynep Berктаş ile kütüphane çalışmaları konusunda desteklerini gördüğüm Hamza Umut Albayrak, Zuhâl Turan, Bilge Türkmen, Ebubekir Al ve B. Can Fidan'a şükranlarımı sunuyorum.

*Ehl-i irfan ile eylen gül ü mül sohbetini
Arif olan durup oturmaya nâdânlar ile*

Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil



BİRİNCİ BÖLÜM
I. MUSTAFA HAN

BİRİNCİ SALTANATI

ŞEHZADELİĞİ VE CÜLUSU

Osmanlı Devleti'nde kuruluştan itibaren saltanat, babadan oğula geçmek suretiyle gerçekleşiyordu. I. Ahmed Han'ın vefatında hayatta bulunan Osman, Mehmed, Murad, Bayezid, Süleyman, Kasım ve İbrahim isimlerindeki şehzadeleri henüz çocuk yaşıydılar. Kardeşi Sultan Mustafa ise yirmi altı yaşında bulunuyordu.

I. Ahmed Han'ın ölümü üzerine 22 Kasım 1617 günü sabah namazından önce Divan-ı Hümayun toplandı. Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem Halil Paşa, bu sırada İran Seferi'nde olduğundan Sadaret Kaymakamı Sofu Mehmed Paşa divana başkanlık ediyordu. Görüşmeler neticesinde Osmanlı padişahlarının on yedincisi olarak I. Mustafa'nın cülusu uygun görüldü.

I. Mustafa Han, 22 Kasım 1617 Çarşamba günü tahta oturdu. Böylece Şehzade Mustafa'nın padişahlığı, babadan oğula devam eden Osmanlı saltanat geleneğini de bozmuş oluyordu.¹

Aslında divanda tahtın yeni namzedi hakkında ciddi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştı. O sırada Darüssaade ağalığı görevinde bulunan Mustafa Ağa, Şehzade Mustafa'nın aklı melekelerinde bozukluk olması dolayısıyla padişahlık yapamayacağını belirtti. Bu itibarla Sultan Ahmed'in en büyük şehzadesi Osman'ın tahta çıkarılmasının uygun olacağını ısrarla savundu. Buna rağmen Şeyhülislam Esad Efendi, sadaret kaymakamı Sofu Mehmed Paşa ve bazı devlet adamlarının kararıyla Sultan Mustafa'nın tahta oturması kararlaştırıldı.

Özellikle Şeyhülislam Esad Efendi yirmi altı yaşında genç bir şehzade var iken çocuk yaşta bir şehzadenin tahta çıkarılmasının izah edilemeyeceğini belirtmişti. Ayrıca Sultan Mustafa'da görülen aklı sıkıntılarının muhtemelen içinde bulunduğu durumdan ve uzun

yıllar kapalı bir hayat sürmesinden kaynaklanacağını belirterek tahta geçebileceğini veya tedavi olabileceğini söylemiş, böylece divandakileri ikna etmişti.

Mahpeyker Kösem Sultan da bu görüşü desteklemiş böylece Osmanlı Devleti'nde "ekberiyet" denilen yolun önü açılmış bulunuyordu.

Sultan Mustafa'ya ilk önce Babüssaade önünde "umum biati" denen cülus töreni yapıldı. Aynı gün ağabeyi I. Ahmed Han'ın cenazesi, namazı kılındıktan sonra, adına yaptırmış olduğu muhteşem camiinin hemen yakınında toprağa verildi.²

DOKSAN ALTI GÜNLÜK PADİŞAHLIK!

Cülus merasiminden iki gün sonra da yine adet üzere Sultan Mustafa için kılıç alayı yapıldı. Padişah, Eyüp Sultan Hazretleri'nin türbesinde Osmanlı geleneğine göre kılıç kuşandı ve yoksullara sadakalar dağıtılıp kurbanlar kesildi. Kılıç alayını izleyen günlerde Batı'daki ve Doğu'daki hükümdarlara, Alman İmparatoru ve İran Şahı'na nameler gönderilerek saltanat değişikliği bildirildi. Venedik'e ise elçi olarak, Mustafa Çavuş gönderilmişti.

Askere hazineden yüz kese tutarında altın, cülus bahşişi olarak dağıtıldı. Saray kadrolarında bazı değişiklikler yapıldı. Saltanat ve yönetim işleriyle ilgilenebilecek durumda olmayan Sultan Mustafa'nın sorumluluklarını ise annesi üstlenmişti.

Ancak bütün bu merasimler sırasında Sultan Mustafa'nın içinde bulunduğu halet-i ruhiye de ortaya çıkıyordu. Dönemin tarihçilerinden Peçevi ve Kâtip Çelebi, Mustafa'nın kılıç merasiminden itibaren bazı tutarsız hareketlerinin görüldüğünden bahsederek şunları ifade eder:

Padişah yerli yersiz deniz seyrine gitmektedir. Bir ata binerek aniden saraydan çıkıp rastgele dolaşmaktadır. Yanındaki altınları balıklara yem diye atmaktadır. Ona buna para dağıtmaktadır. Vezirler arza girdiklerinde bazısının sarığını çekip başını açmakta bazen de tokatlamaktadır. Sultan Mustafa'nın bu garip halleri çok geçmeden

şehre de yayıldı. Bu durumda onun uzun süre tahtta kalamayacağı konuşulmaya başlanmıştı.

Mustafa'nın tahta oturmasına ön ayak olan Sofu Mehmed Paşa ve Şeyhülislam Esad Efendi de bu durumun anlayışla karşılanmasını savunuyorlardı. Çünkü Sultan Mustafa'nın ruhî ve aklı rahatsızlığı uzun zaman saray hapsinde kalmasından kaynaklanıyordu ve zamanla geçecekti.

Diğer bazı kaynaklar ise Mustafa'nın bu hallerini cezbe durumu ile açıklıyorlardı. Şöyle ki, “Şu kadar zaman kafeste kalmıştır, halk ile görüşmemiştir, giderek açılır bir merhametli, şefkatli, derya dil padişahı alışandır.” Hekimler ise, “Padişahımızın bu cezbe vadisinden kurtulmasına ilmimizin eli yetmez, bu şifa bulmaz, derdinin devası bizde yoktur,” diyerek kendilerinin yapabilecekleri bir şey olmadığını ifade ediyorlardı.

Öte yandan Sultan Mustafa'nın tutarsız davranışları devam ediyor, hatta giderek artıyordu. Bunun üzerine Darüssaade Ağası Mustafa Ağa, endişelenerek durumu Kaymakam Sofu Mehmed Paşa ile Şeyhülislam Hocazade Esad Efendi'ye açarak, “Eğer bir zaman daha padişahlıkta kalırsa, altınları denize, sahralara ve lüzumsuz yerlere sarf etmekle Hazine-i Amire'yi yok edeceğine dair şüphe yoktur,” diye bildirdi.

Sultan Mustafa'nın üç aydır görülen bir hareketi de yatağına asla kadın yaklaştırmamasıydı. Bu durum ise hanedanın geleceği açısından büyük tehlikeydi.

Neticede Sofu Mehmed Paşa ile Esad Efendi de bu halin devamının devlet için büyük tehlike arzettiğini anlamışlardı. Çaresiz kalarak ve muhtemelen Mustafa'nın annesiyle de anlaşarak onun aklı zafiyet sebebiyle padişahlık yapamayacağı hükmüne dayanıp tahttan indirilmesini kararlaştırdılar.

Mustafa Ağa'ya cülus için sarayda gereken tertibatı alması ve hazırlığını yapması bildirildi. Hacı Mustafa Ağa, sabah ezanından çok önce kalkarak zenci hadımları silahlandırdı. Valide sultan da-

iresinin kapısını kilitledi. Sultan Mustafa yatağından kaldırılarak bir kez daha Topkapı Sarayı'nın Şimşirlik Kasrı'na kapatıldı.³

Şehzade Osman 26 Şubat 1618 günü Şimşirlik'ten çıkarıldı. Divan-ı Hümayun'da bulunan devlet erkânı ile avludaki askere, yeni padişahın cülusu olacağı bildirildi. Davetliler âdet üzere sabah namazını Ayasofya'da kıldıktan sonra saraya gittiler.

Sultan Mustafa, yeğeninin saltanatı boyunca gözetim altında tutulduğu yerde yaşadı. II. Osman, Hotin Seferi'ne çıkarken saltanatı için tehlikeli gördüğü kardeşi Mehmed'i öldürttüğü halde amcasına muhtemelen aklî durumu sebebiyle dokunmadı. Bir süre sonra bu düşüncesinde yanlışlığını anlayınca iş işten geçmişti.



İKİNCİ BÖLÜM
SULTAN II. OSMAN HAN

Şah oldun ise toprağa mevsûl değil misin
Bay oldun ise katre-i mahzûl değil misin
Dünya evinde zevk u safâ hûbdur velî
Rûz-i cezâda Fârisî mes'ûl değil misin

(Şah olsan da sonunda ulaşacağın yer toprak değil mi? Zengin ve varlıklı olsan da bir damla sudan meydana geldiğini unutma! Ey Fârisî! Bu dünyada zevk ve safâ hoştur; fakat ceza gününde hesap sormayacaklar mı?)

II. Osman

TAHTA ÇIKIŞI

26 Şubat 1618 günü Osmanlı tahtına çıkan Sultan II. Osman için sarayda biat töreni düzenlendi. Gelenek üzere bir gün sonra bütün devlet ileri gelenleri, büyükler ve tüm divan üyeleri beraber olduğu halde Eyüp Sultan Türbesi'ne gidildi. Önce Eyüp Sultan Hazretleri ziyaret edilip dualar edildi. Ardından Sultan Osman kılıç kuşandı. Padişah dönüştü başta Fatih Sultan Mehmed olmak üzere büyük atalarının türbelerini ziyaret etti.¹

II. Osman Han, kanun üzere babasının vefatından sonra hükümdarlık kendisine ait iken şuuru yerinde olmayan amcasını hükümdar ilan ettiren devlet adamlarına kızgındı. Bu sebeple Sadaret Kaymakamı Gürcü Mehmed Paşa'yı azletti. Şeyhülislam'ın elinden de müderris ve kadıların tayin işlerini alarak onu yalnız fetva vermekle vazifelendirdi.

Sultan II. Osman İran seferinde bulunan sadrazama, vezirlere, beylerbeylerine ve bütün askerlerine hitaben bir hatt-ı hümayun neşrederek, bir taraftan cülusunu bildirirken bir taraftan da babasından sonra saltanat usulünde yapılmış olan değişikliğin ananeye uygun olmadığını beyan etti. Hatt-ı hümayun şöyle idi:

Veziriazam Halil Paşa, vezirlerim, beylerbeylerim, beylerim, ağalarım, hassaten bab-ı hümayunumun atlı muhafızları ile yeniçeri ağaları, zeamet ve tımar sahipleri ve ulufe alan bütün askerlerim! Malumunuz ola ki, Devlet-i Aliyye'nin kuruluşundan beri saltanat ve hilafet pederden evlada intikal ede gelmiştir. Pederim Sultan Ahmed'in vefatından sonra saltanat, kanun-ı kadime uyularak bana tevarüs etmek lazım gelirken, bizden birkaç yaş büyük olması dolayısıyla, hataen merhumun biraderine verilmiştir. Lakin Sultan Mustafa kendi arzusuyla mesalih-i hükümetten feragat ve ihtiyar-ı uzlet etmesiyle, 27 Rebiyülevvel'in gurreti itibarıyla Allah'ın inayeti ve erkân-ı devlet, ayan-ı memleket ve ahalinin, şeyhülislam, mevali

ve ulemanın, kebir ü sagir, gani vü fakir cümle halkın muvafakati ile cülus-ı hümayunum vuku bulmuştur. Niyet-i hayriyem tebaamın asayişini temin ile fukara ve zuafaya şefkat etmektir.²

Hatt-ı hümayunda padişah açık bir biçimde Sultan Mustafa'nın tahta çıkarılması ile yanlış bir hareket yapıldığını, devletin kuruluşundan bu yana uygulanan sisteme göre aslında tahta kendisinin geçme hakkının bulunduğunu ancak bu hakkın çiğnendiğini belirtiyor bir anlamda bundan sonrası için de ikazda bulunmuş oluyordu.

II. Osman Han tahta geçtiği esnada evvelce sulh halinde bulunduğu devletler, anlaşmaları yenilemek üzere elçilerini göndermişlerdi. Bu devletler arasında Avusturya, Venedik, İngiltere, Fas bulunmaktaydı. Bunlarla evvelki muahedeler yenilendi. İran'la ise muharebe hali devam ediyordu.

POL-İ ŞİKESTE SAVAŞI VE SULH

Osmanlı tahtında saltanat değişikliği esnasında Sadrazam Halil Paşa İran Seferi'nde bulunuyordu. Kırım Hanı Canbey Giray Han'ın iltihakıyla daha da güçlenen Osmanlı ordusu Tebriz'e girdi. Ancak boşaltılmış ve tahrip edilmiş bir şehirle karşılaştı.

Bu sırada Şah Abbas katından gelen Osmanlı elçisi Hekim Osman Ağa, Tebriz halkının perişan bir şekilde Karçakay Han tarafından iç bölgelere doğru sürüldüğünden ve Safevî ordusunun bu işlerle meşgul olduğundan bahsetti. Osman Ağa, Kırım Hanı'nın birkaç bin atlı ile yapacağı saldırı sonucunda hem Safevîlere ağır kayıplar verdirileceği hem de önemli ölçüde ganimet elde edileceğini bildirdi. Başdefterdar Baki Paşa ve bazı tecrübeli komutanlar yedi sekiz konak mesafeyi süratle giderek yorulacak birliklerin başarılı olamayacağını savunarak muvafakat etmediler. Ancak Tatar Hanı ile Abaza Paşa'nın baskıları sonucu veziriazam harekâta onay verdi. Erzurum Beylerbeyi Hasan Paşa serdar tayin edildi.

Gerçekten de sekiz konaklık mesafeyi hiç dinlenmeden üç günde alan Osmanlı birlikleri yorgun ve dikkatleri dağılmış bir halde iken Pol-i Şikeste'de Karçakay Han'ın pususuna düştüler. Birkaç

saat süren şiddetli çatışma sonunda serdar Hasan Paşa, Rumeli Beylerbeyi Arslan Paşa, Diyarbekir Beylerbeyi Mustafa Paşa şehit, Elmacı Mehmed Paşa ile Şirvanlı Mustafa Paşa ise esir düştüler. Osmanlı ordusunun kaybı on binin üzerindeydi.

Bozgunun duyulması üzerine Halil Paşa kurmayları ile toplandı. Komutanların bir kısmı Safevî kuvvetlerinin ordugâha baskın yapabileceği endişesiyle geri çekilmeyi teklif ettiler. Ancak Baki Paşa, “Geri çekilmek, Safevîlere cesaret verecek ve askerimizi moralmen çökertecektir. Oysa ileri yürüyüşe devam edersek hem askerimizin maneviyatı yükselecek hem de bu durum Safevîleri şaşırtacaktır,” diyerek Erdebil’e doğru harekâtın devamını istedi. Bu fikir Halil Paşa tarafından da desteklendi ve ordu Erdebil yürüyüşünü devam ettirdi.³

Gerçekten de Osmanlı ordusunun ileri harekâtı Şah Abbas’ı şaşırtmış ve kaygılandırmıştı. Pol-i Şikeste Zaferi için yapılan şenlikleri durdurdu. Erdebil ve tekkesinin tekrar boşaltılması gündeme gelmişti. Osmanlı ordusu Erdebil’e bir konak mesafeye geldiğinde Şah Abbas bir kez daha barış şartlarının görüşülmesini talep etti. Osmanlı ordusunun, kutsal şehirleri olan Erdebil’e girmemesini özellikle rica etmişti. Diğer taraftan Osmanlı Devleti’nin Batı sınırında olumsuz gelişmelerin haber alınmasıyla Halil Paşa da artık uygun bir barış anlaşması yapmayı düşünüyordu.

Görüşmeler sırasında Safevî Elçisi Burun Kasım bir ara yüksekten atarak, “Bizim ile sulh edersiz ve döner üzerimize asker gönderirsiniz, sizin hangi sözünüze itimat edelim,” deyince Dilâver Paşa konuyu değiştirmek amacıyla, “Kasım Bey bu diyarın rüzgârı her zaman böyle şedid mi eser?” diye sordu. Nüktedanlığı ile meşhur Başdefterdar Baki Paşa fırsatı kaçırmadı, “Yok sultanım. Bu rüzgâr şimdi Kasım Bey’in burnu yelidir,” diyerek burnunun büyüklüğüne işaret ediverdi. Bu söyleşi elçinin mağrur tavrını bozmuş ve gülüşmelere yol açmıştı. Hatta Şah Abbas da bu konuşmayı haber aldığı anda oldukça keyiflenecek ve Baki Paşa’ya üç katar yükü hediye gönderecektir.⁴

Yapılan görüşmeler sonucunda iki devlet arasında Serav Sahrası'nda muahede imzalandı (26 Eylül 1618). Anlaşmaya göre; Kanunî Sultan Süleyman zamanında Osmanlı-İran arasında tayin edilen hudut esas olacaktı. Kars ve Ahıska kaleleri Osmanlılarda kalacaktı. İran şahı her sene haraç olarak yüz yük ipek kumaş ve sair kıymetli eşya verecekti. Esirler karşılıklı olarak serbest bırakılıp ülkelerine dönmelerine müsaade edilecekti. İran'da, Ashab-ı Kiram'ın şanına uygun olmayan sözler sarf edilmeyecekti. Yeni sulhun Kanunî dönemindekinden tek farkı iki yüz yük olan ipek kumaşın yüze düşürülmesi olmuştu.

Halil Paşa sefer dönüşünde Pol-i Şikeste bozgunu yüzünden II. Osman Han tarafından sadareten azledilerek kaptan-ı deryalığa getirildi. Bu onun üçüncü kaptan paşalığı oluyordu. Yerine Kara (Öküz) Mehmed Paşa sadarete geldi (18 Ocak 1619). Ancak aynı yılın sonlarına doğru Mehmed Paşa da azledilerek yerine İstanköylü (Güzelce) Ali Paşa getirilecektir.

LEHİSTAN ÜZERİNE HAREKET

Osmanlı Lehistan arasında dostane ilişkiler mevcut olup Din-yester Nehri iki devlet arasında sınır kabul edilmişti. Ayrıca antlaşmaya göre Kırım Hanı Lehistan'a akın yapmayacak, buna karşılık Lehistan da Erdel ve Boğdan işlerine karışmayacaktı. Ancak bu antlaşmaya rağmen Kırım hanı, Lehistan'a yaptığı sınır tecavüzlerinden vazgeçmediği gibi Lehliler de, Kazaklar aracılığıyla Osmanlı sahillerini vuruyorlardı. İlerleyen süreçte Lehistan Boğdan işlerine de müdahale etmiş ve Boğdan'a tâbi olan Hotin Kalesi'ni işgal etmişti.

II. Osman Han, memleketin doğusunu Serav Muahedesini ile garantiye aldıktan sonra, Lehistan meselesini çözmeyi kafasına koymuştu. Bu sırada bazı devlet adamları padişahın Lehistan'a sefer açmasını istemiyorlardı. Genç Osman, bu husustaki mütalaları dinlemeyerek ordunun sefer hazırlığına başlamasını emretti. Sadrazam Güzelce Ali Paşa da kendisini sefer konusunda tahrik etmekteydi. Ancak Güzelce Ali Paşa sefer hazırlıkları ile meşgul

olurken yakalandığı hastalıktan vefat etti. Bunun üzerine bostancıbaşlıktan yetişme Hüseyin Paşa sadarete getirildi.

Hazırlıklar devam ederken Boğdan Voyvodası Gratyani'nin isyan ettiği haberleri merkeze ulaştı. O, büyük kuvvetlerle Lehistan'a iltihak etmişti.

Bunun üzerine öncü kuvvet olarak İskender Paşa emrinde; Kırım hanı, Rumeli beylerbeyi, Niğbolu beyi, Vidin beyi ve daha birtakım beylerden meydana gelen Osmanlı ordusu, Prut Nehri'ni geçip Dinyester boylarına yürüdü. Yaş civarında Lehistan başkumandanı Stanislav Zolkiyoveski'nin ordusu ile karşılaştı.

20 Eylül 1620 günü erken saatlerde başlayan öncü kuvvetlerin muharebesinde, İskender Paşa büyük başarı gösterdi. Boğdan Voyvodası Gratyani yakalanarak idam edildi. Leh başkumandanı padişaha haraç vermeyi teklif ederek sulh yapılmasını istedi ise de reddedildi. Sulh için gönderdikleri elçi İstanbul'a kabul edilmeyerek Küçükçekmece'den geri çevrildi. Bu konuda İngiliz sefirinin tavassutu da fayda etmedi.

Hotin seferi hazırlıkları ile geçen 1621 kışında İstanbul, tarihinin en soğuk günlerinden birini yaşamaktaydı. 5 Şubat günü Haliç dondu ve insanlar Galata'dan İstanbul'a yaya olarak geçti. Hava şartlarının daha da kötüleşmesi neticesinde 9 Şubat günü İstanbul boğazı buz tuttu. İnsanlar İstanbul'dan Üsküdar'a yaya olarak geçebildiler. O zamana kadar böyle bir hadise vaki olmadığından İstanbul halkı kıyametin yaklaştığına hükmettiler. Büyük şâir Neşâtî:

*Emr-i Hak ile İstanbul'da olan kış bu sene
Belki dünya duralı olmadı bir böyle şita*

*Üsküdar ile İstanbul dondu, derya kurudu
Her gören kimse sanırdı deniz olmuş sahra*

*Lafz u ma'nîde ana dedi Neşâtî tarih
Be meded dondu bin otuzda soğuktan deryâ*

Mısralarını, bu görülmemiş olaya tarih olarak düşürdü.⁵

Üsküdar boğazının kapanması, gemilerin İstanbul'a ulaşamaması nedeniyle ağır bir kıtlık yaşandı. Et fiyatları üç kat arttı.

29 Nisan 1621'de Davutpaşa Sahrası'nda ordugâh kuruldu. Dokuz gün sonra da bizzat padişah Pir Mehmed Paşa'yı İstanbul muhafazası ile görevlendirerek ordugâhına geldi. Buraya kadar padişahla beraber gelen şeyhler ve âlimler, padişahın seferinde Allah'ın yardımını dilemek için dualar okuduktan sonra veda merasimi ile yeniden İstanbul'a döndüler.

II. Osman Han'ın sefere çıkarken hedefleri ve idealleri çok büyüktü. O, Lehistan'ı ele geçirmek suretiyle Baltık Denizi'nde bir üs oluşturmayı düşünüyordu. Burada oluşturacağı güçlü bir donanma ile Atlas Okyanusu'nda faaliyet gösterebilecekti. Böylece bir taraftan Avrupa Hıristiyanlığını; hem Akdeniz, hem Okyanus donanmalarıyla çember içine alabilecek hem de Almanya İmparatorluğu'na karşı Osmanlı Devleti'ne temayül göstermekte olan Protestanlığı himayesi altına alıp Hıristiyanlığı parçalayarak bütün kıtaya hâkim olabilecekti.

Padişah, sefere bizzat gitmeye karar verdiği zaman kardeşi Mehmed'i hükümdar olma çağına gelmesi ve "def'-i dağdağa-i fitne" düşüncesiyle öldürtmeye karar verdi. Ancak Şeyhülislam Esad Efendi'den istediği fetvayı alamadı. Neticede Rumeli Kazaskeri Taşköprülüzade Kemaleddin Efendi'nin fetvayı vermesi üzerine Şehzade Mehmed boğduruldu. Şehzade Mehmed, öldürmek için üzerine hücum ettiklerinde:

"Osman! Allah'tan dilerim ki beni ömrümden nice mahrum eyledin ise sen dahi behremend olmayasın," diyerek bağırıştı.⁶

Tarihçi Naima eserinde, "O yeis ve ümitsizlik anında, içi yanıp tutuşarak, kırık ve mahzun kalbi ile ettiği beddua, Allah indinde kabul olunup, az zaman sonra Sultan Osman'ın başına istenmeyen hadiseler gelecektir!" diye bahsetmiştir.

Şehzade Mehmed babası Sultan Ahmed Han'ın ayakucunda gömülüdür.

Diğer taraftan âlim, fazıl ve şâir bir zat olan Kemaleddin Efendi de, Lehistan Seferi'ne giderken İsakçı'da hastalanıp vefat edecek ve cesedi bir kadirge ile İstanbul'a getirilip defnedilecektir. Böylece o da belki en büyük emeli olan "şeyhülislamlık" makamına kavuşmak için Şehzade Mehmed'in katline vermiş olduğu fetvanın bir hayrını göremeyecektir.

HOTİN SAVAŞI

21 Mayıs 1621'de genç padişah, Cuma namazını kıldıktan sonra orduya hareket emri verdi. Genç Osman, ordusu ile 31 Mayıs günü Edirne'ye vardı. Ordu burada talim yaptı. Tüfek atışlarında başarılı olanlara padişah tarafından çeşitli hediyeler verildi.

Çeşitli yerlerden gelen kuvvetlerin katılması ile asker sayısı yüz bine yaklaşmıştı. Padişah, bazı akıncı beylerini ve Kırım hanını, Lehistan içlerine akınlar yapmakla vazifelendirdi. 16 Haziran'da Edirne'den hareket eden ordu, 12 Temmuz'da Dobruca'da Tulçı'nin otuz kilometre kadar kuzeybatısında ve Tuna'nın sağ kıyısında bulunan İsakçı'ya vardı. Karşı tarafa geçmek için kurulan köprü'nün gözetimini padişah bizzat kendisi yaptı.

Burada yeniçeriler birer ikişer padişahın önünden geçerken kendilerine yarımşar kuruş bahşiş verildi. Böylece bir tür asker yoklaması da yapılmış oldu. Sefer ulufesinin bu tarzda dağıtılışı padişahın cimriliği hakkındaki rivayetlerin çıkmasına yol açtı. Ayrıca kapıkulu zabıtlarına emniyetsizlik göstermesi şeklinde algılandığınan, ocak ağalarının genç padişaha güvenmelerine neden oldu.

24 Temmuz 1621'de Kaptan-ı Derya Halil Paşa da donanma ile İsakçı'ya geldi. 29 Temmuz'da İsakçı'dan hareket eden ordu-yı hümayuna 8 Ağustos'ta Eflak voyvodası da altı bin kişilik mevcuduyla katıldı. Düşman ordusunun Hotin önlerinde mevzilendiği haberi, öncü kuvvetler tarafından orduya bildirildi. Osmanlı ordusu 1 Eylül 1621 günü Hotin Kalesi önüne geldi.

Lehistan Kralı Sigismond bu sefere kendisi gelmeyip oğlu Vladislas'ı göndermişti. Leh ordusunun asıl başkumandanı ise Jean-Charles isimli eski bir asker idi. Leh ordusunun on iki bini